Верховний
Суд

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

щодо участі у вихованні та спілкуванні з дітьми, які тимчасово проживають за межами України

2024 рік – серпень 2026 року

Supreme LAB | База правових позицій

ЗМІСТ

Перелік скорочень 3
1. Особливості вирішення спорів щодо участі у вихованні та спілкуванні з дітьми, які тимчасово проживають за межами України 4
1.1. Чи є запровадження воєнного стану в Україні та перебування дитини за кордоном підставами для відстрочення особистих зустрічей з батьком і чи може право на спілкування реалізовуватися дистанційно? 4
1.2. Чи є воєнний стан, проходження батьком військової служби та перебування дитини за кордоном підставами для відстрочення виконання рішення про визначення способу участі у вихованні дитини на невизначений строк? 5
1.3. Чи можуть суперечності між батьками обмежувати право дитини на спілкування з тим із батьків, з ким вона не проживає? 7
1.4. Чи може проживання батьків у різних країнах бути підставою для обмеження одного з них у спілкуванні з дитиною та участі в її вихованні? 8
1.5. Чи підлягає судовому врегулюванню порядок участі у вихованні та спілкуванні з дитиною за наявності конфлікту між батьками, якщо створення перешкод у спілкуванні не доведено? 10
1.6. Чи можуть неправомірні дії батька щодо дитини бути підставою для установлення судом проведення його побачень з дитиною у присутності матері? 12
1.7. Чи може припинення фактичних шлюбних відносин між батьками бути підставою для обмеження права батька на спілкування з дитиною? 14
1.8. Чи є твердження про вчинення батьком домашнього насильства та відсутність рішень компетентних органів про притягнення його до відповідальності достатнім для відступу від принципу рівності прав батьків щодо дитини? 16
1.9. Чи є неповідомлення точного місця проживання дитини за кордоном істотним порушенням договору між батьками та чи звільняє воєнний стан від виконання договірних зобов'язань? 18
2. Участь інших родичів у вихованні та спілкуванні з дитиною 19
2.1. Чи перешкоджає відсутність висновку органу опіки та піклування вирішенню спору про участь баби у вихованні та спілкуванні з онукою? 19

Перелік скорочень

ВС	Верховний Суд
ЄДРСР	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЗСУ	Збройні Сили України
ЗУ	Закон України
КЦС ВС	Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
МОУ	Міністерство оборони України
ВС у складі ОП КЦС	Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду
СК України	Сімейний кодекс України
США	Сполучені Штати Америки
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України

1. Особливості вирішення спорів щодо участі у вихованні та спілкуванні з дітьми, які тимчасово проживають за межами України

1.1. Чи є запровадження воєнного стану в Україні та перебування дитини за кордоном підставами для відстрочення особистих зустрічей з батьком і чи може право на спілкування реалізовуватися дистанційно?

В умовах воєнного стану та вимушеного перебування дитини за кордоном відстрочення особистих зустрічей батька з дитиною на території України до закінчення воєнного стану може відповідати найкращим інтересам дитини. Водночас тимчасовий виїзд дитини за кордон не повинен використовуватися для обмеження права батька на спілкування з нею; підтримання емоційного контакту може бути забезпечене регулярним дистанційним спілкуванням, зокрема за допомогою відеозв’язку

12 березня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні, визначення порядку участі у вихованні дитини.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що відповідач без відома та його дозволу разом із малолітньою дочкою виїхала до Словацької Республіки, чинить перешкоди в спілкуванні з дитиною, шляхом відібрання та вимкнення засобів зв’язку, безпідставно відмовляється повертатися до місця її постійного проживання.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, визначив спосіб участі батька у вихованні дитини, але відстрочив виконання рішення на час воєнного стану та перебування дитини в Словаччині, зобов'язав матір організувати відеозв'язок для спілкування батька з дитиною кожного вівторка, четверга та суботи.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції, відстрочив зустрічі батька з дитиною в Україні до завершення воєнного стану. Зобов’язав матір організувати щоденне спілкування дитини з батьком через відеозв'язок. Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що тимчасовий виїзд дитини за кордон не повинен обмежувати права батька на спілкування з нею, а воєнний стан не є перешкодою для відеозв'язку.

ВС погодився з висновками суду апеляційної інстанції, зазначив, що тимчасовий виїзд дитини за кордон не повинен використовуватися як спосіб обмеження прав батька на спілкування з дитиною. Апеляційний суд обґрунтовано відстрочив виконання рішення щодо зустрічей батька з дитиною в Україні до завершення воєнного стану, запропонувавши натомість щоденне

спілкування через відеозв'язок, що з огляду на обставини, які склалися в країні, відповідає найкращим інтересам дитини.

ВС зауважив, що військова агресія росії проти України, воєнний стан та пов'язані з ним обмеження об'єктивно впливають на обсяг і способи спілкування не лише позивача із дочкою, а й багатьох інших батьків з їхніми дітьми, які також вимушено, внаслідок війни, опинилися за межами України. В цій ситуації обов'язок обох батьків полягає в тому, щоб підтримати дитину, мінімізувати психологічний тиск на неї, пов'язаний із сімейними конфліктами, налагодити комунікацію та співпрацювати в інтересах дитини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 487/2960/23 (провадження № 61-8756св24) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933057.

1.2. Чи є воєнний стан, проходження батьком військової служби та перебування дитини за кордоном підставами для відстрочення виконання рішення про визначення способу участі у вихованні дитини на невизначений строк?

Відстрочення виконання рішення про визначення способу участі батька у вихованні дитини на час воєнного стану фактично на невизначений строк може зробити судовий захист ілюзорним; крім того, відповідно до частини шостої статті 435 ЦПК України таке відстрочення не може перевищувати одного року з дня ухвалення рішення. Тимчасове перебування дитини за кордоном і проходження батьком військової служби мають ураховуватися під час визначення реального порядку особистого та дистанційного спілкування, який забезпечує збереження родинних зв'язків і відповідає найкращим інтересам дитини

22 січня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційні скарги ОСОБА_1 та ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – служба у справах дітей Звягельської міської ради Житомирської області, про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та визначення способу участі у її вихованні.

На обґрунтування позовних вимог позивач зазначав, що після розірвання шлюбу виникли непорозуміння щодо виховання сина, відповідач чинить перешкоди у спілкуванні. Батько просив зобов'язати матір не чинити перешкод та встановити порядок спілкування, зокрема, шляхом проведення спільного відпочинку під час канікул (7 днів узимку та 21 день улітку) без присутності матері, а також необмежене спілкування засобами зв'язку.

Заперечуючи проти задоволення позовних вимог, відповідач зазначала, що у березні 2022 року вони із сином виїхали до Німеччини, де дитина навчається. Посилалася на відсутність у дитини бажання спілкуватися з батьком, притягнення позивача до адміністративної відповідальності за домашнє насильство у 2020 році та заперечувала проти проведення спільного відпочинку дитини з батьком без її присутності. Служба у справах дітей повідомила про неможливість надання висновку щодо розв'язання спору з огляду на перебування матері та дитини за кордоном.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, зобов’язав матір не чинити перешкод батькові у спілкуванні з сином, визначив порядок участі батька у вихованні дитини (щорічний спільний відпочинок улітку протягом 21 дня та взимку 7 днів під час канікул, а також необмежене дистанційне спілкування), поклав на батьків обов’язок завчасно повідомляти один одного про обставини, пов’язані із зустрічами з дитиною. В іншій частині позову відмовив. Суд першої інстанції мотивував своє рішення принципом рівності обох батьків у вихованні дитини та врахував, що тимчасове перебування дитини за кордоном не перешкоджає проведенню спільного відпочинку під час канікул, а висловлена думка дитини була сформована за обставин особистісного конфлікту між батьками.

Апеляційний суд змінив рішення місцевого суду шляхом доповнення резолютивної частини, а саме на підставі статті 267 ЦПК України відстрочено порядок виконання визначеного судом способу участі батька у спілкуванні та вихованні дитини на час воєнного стану в Україні та перебування дитини у цей період за кордоном; зобов'язано матір на цей період організувати щоденне спілкування дитини з батьком у режимі відео- та аудіозв'язку

ВС не погодився з висновком суду апеляційної інстанції, постанову скасував, рішення суду першої інстанції залишив у силі, наголосив на тому, що правосуддя у справах про піклування про дитину має бути дієвим, а органи влади та суди повинні сприяти реалізації гарантій взаємного спілкування батька і дитини навіть в умовах війни.

Батько, який проживає окремо, має незаперечне право на особисте спілкування з дитиною. Мати не може перешкоджати цьому, якщо не доведено, що такий контакт має негативний вплив на розвиток дитини.

Відстрочення виконання рішення на невизначений строк (до закінчення воєнного стану) створює ситуацію, за якої право на спілкування стає ілюзорним. Крім того, згідно з ч. 6 ст. 435 ЦПК України відстрочення виконання рішення не може перевищувати одного року з дня його ухвалення.

Позивач є полковником ЗСУ і з березня 2022 року бере безпосередню участь у бойових діях. Суд першої інстанції обґрунтовано визначив умови для реалізації його права на контакт з дитиною під час її канікул та відпустки батька за узгодженням із матір’ю, що відповідає найкращим інтересам дитини.

Тимчасовий виїзд дитини за кордон не повинен призводити до розриву родинних відносин. Використання відеозв'язку є необхідним інструментом для підтримки емоційного контакту до повернення дитини в Україну.

Обов'язковість висновку органу опіки (ст. 19 СК України) не є абсолютною. У разі неможливості його отримання через перебування дитини за кордоном суд зобов'язаний вирішити спір на підставі інших наявних у справі доказів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 січня 2025 року у справі № 285/7632/23 (провадження № 61-14136св24) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/124772722.

1.3. Чи можуть суперечності між батьками обмежувати право дитини на спілкування з тим із батьків, з ким вона не проживає?

Затяжний конфлікт і небажання батьків узгодити порядок спілкування з дитиною не можуть бути підставами для обмеження участі кожного з них у її житті. Визначаючи спосіб участі того з батьків, хто проживає окремо, суд має забезпечити право дитини підтримувати регулярні стосунки з обома батьками та врахувати її найкращі інтереси, зокрема потребу у стабільному розвитку в безпечному середовищі

04 березня 2026 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Управління сім`ї, молодіжної політики та захисту дітей Тернопільської міської ради, про усунення перешкод у побаченнях з дитиною та встановлення способу участі батька у вихованні дитини.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що він із відповідачем перебував у зареєстрованому шлюбі, в якому народилось троє дітей. Після розірвання шлюбу двоє старших дітей залишились проживати з ним, молодшу дитину мати без згоди батька вивезла за кордон (США), та чинить йому перешкоди у спілкуванні з дитиною.

Орган опіки та піклування рекомендував установити графік побачень батька з дитиною без присутності матері, але за згодою дитини. Цей висновок ухвалено після обстеження житла батька (де створено належні умови для трьох дітей), тоді як матір на засідання комісії не з'явилася, а думку дитини не вдалося з'ясувати через її перебування за кордоном.

Заочним рішенням суд першої інстанції позов задовольнив.

Міський суд залишив без задоволення заяву відповідача про перегляд заочного рішення, в ухвалі суд зазначив, що заявник не надала нових доказів чи істотних обставин, а встановлений графік (особисті зустрічі та дистанційний

зв'язок) повністю відповідає інтересам дитини й батька та не порушує прав матері.

Апеляційний суд погодився із висновками суду першої інстанції, мотивуючи своє рішення тим, що проживання батьків у різних країнах не повинно обмежувати право дитини на регулярний контакт із батьком, відповідач не довела негативного впливу такого спілкування на розвиток дитини, а встановлений графік не передбачає обов'язкового виїзду сина до батька в іншу країну.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, рішення залишив без змін з огляду на таке.

Приймаючи рішення в інтересах дитини суд має враховувати право дитини мати і зберігати стосунки з обома батьками, інтереси кожного з батьків, а також інтереси суспільства, враховуючи, зокрема, те, що відбудова та розвиток держави значною мірою залежать від тих громадян, хто у майбутньому відіграватиме провідну роль у суспільних процесах.

Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, повагу до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства.

Суд наголосив, що затяжні конфлікти та небажання батьків дійти згоди позасудовим шляхом їх вирішення не повинні обмежувати участь кожного з них у житті дитини чи шкодити її емоційному стану, оскільки всі дії батьків мають забезпечувати стабільний розвиток дитини у безпечному середовищі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 березня 2026 року у справі № 607/352/23 (провадження № 61-11350св25) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/134833046.

1.4. Чи може проживання батьків у різних країнах бути підставою для обмеження одного з них у спілкуванні з дитиною та участі в її вихованні?

Проживання батьків у різних країнах і значна відстань між місцями проживання того з батьків, хто проживає окремо, та дитини самі по собі не є підставами для обмеження його права на участь у вихованні дитини. На період воєнного стану та перебування дитини за кордоном суд може встановити спеціальний порядок виконання рішення із застосуванням регулярного відеозв'язку, що дає змогу зберігати емоційний контакт і родинні зв'язки

04 лютого 2026 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового

провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визначення участі батька у вихованні дитини.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що він та відповідач перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірвано рішенням районного суду. У шлюбі у них народився син. Внаслідок війни в Україні позивач покинув територію України, проживає у Грузії. Відповідач з дитиною також змінила місце проживання, не повідомивши батька дитини про місце проживання, чим створила перешкоди у спілкуванні з сином. Позивач намагався вирішити спір у позасудовому порядку, неодноразово звертався до органу опіки та піклування, проте відповідач приховувала дійсне місце перебування дитини та продовжувала чинити перешкоди у спілкуванні. Через неможливість врегулювати конфлікт мирним шляхом позивач звернувся до суду для захисту своїх батьківських прав.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив з тих підстав, що під час розгляду справи встановлено, що малолітня дитина проживає з матір`ю на території держави Нова Зеландія, а позивач у Грузії. Позивач, хоча й знав про постійне проживання малолітнього сина за межами України, не надав суду доказів про те, що номер телефону матері дитини є актуальним, не конкретизував свої вимоги в частині зазначення конкретного часу побачень із дитиною та місця побачення, не врахував значну різницю в часі між країнами для дистанційного зв'язку в месенджері «WhatsApp», не надав доказів на підтвердження того, що відповідач чинить йому перешкоди у спілкуванні та вихованні дитини.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково, зобов`язав відповідача не перешкоджати позивачу брати участь у вихованні та спілкуванні з дитиною, визначив спосіб участі батька у спілкуванні і вихованні сина та зазначив, що початок їх побачень має відбуватися за місцем проживання дитини, мотивуючи своє рішення тим, що саме по собі подання позивачем позову про визначення порядку спілкування із дитиною та наявність заперечень відповідача свідчать про наявність таких перешкод. Посилання суду першої інстанції на те, що позивач проживає на території Грузії, а відповідач разом з сином у зв`язку із воєнним станом, запровадженим в Україні, перебувають в Новій Зеландії, відстань між місцем проживання дитини та місцем проживання позивача є значною, не може бути визначальною підставою для обмеження батька у реалізації його права на виховання сина і спілкування з ним з огляду на те, що ст. 16 ЗУ «Про охорону дитинства» передбачено, що у разі якщо дитина і батьки проживають у різних державах, дитина має право на регулярні особисті стосунки і прямі контакти з обома батьками.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду, наголосив, що виїзд дитини, яка проживає з матір'ю, та виїзд батька до різних країн через

війну, не може обмежувати права батька на збереження родинних зв'язків із сином. Встановлення судом спеціального порядку виконання рішення на період дії воєнного стану та перебування дитини за кордоном (шляхом зобов'язання матері забезпечити дистанційний відеозв'язок дитини з батьком) виключає необхідність відстрочення виконання рішення в частині порядку і способу спілкування батька з сином та його участі у вихованні.

Апеляційний суд вірно визначив спосіб участі батька у спілкуванні з сином у період воєнного стану в Україні та перебування дитини у цей час за кордоном, встановивши їх регулярне спілкування щовівторка та щочетверга протягом 30 хвилин у проміжку з 18:00 до 19:30 за місцевим часом перебування дитини, із використанням Інтернет-месенджера «WhatsApp» через номер телефону матері.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 лютого 2026 року у справі № 761/23073/22 (провадження N 61-3991св25) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/134040944.

1.5. Чи підлягає судовому врегулюванню порядок участі у вихованні та спілкуванні з дитиною за наявності конфлікту між батьками, якщо створення перешкод у спілкуванні не доведено?

Наявність спору між батьками щодо порядку участі у вихованні та спілкуванні з дитиною є підставою для його судового врегулювання незалежно від доведеності вимоги про усунення перешкод у спілкуванні. Визначаючи графік, суд ураховує найкращі інтереси дитини, її вік, стан здоров'я, режим дня і навчання, ставлення до кожного з батьків, висновок органу опіки та піклування й інші обставини справи; перебування дитини за кордоном може зумовлювати встановлення дистанційного спілкування

30 квітня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: служба у справах дітей та сім`ї Деснянської районної в місті Києві державної адміністрації, служба у справах дітей та сім`ї Дарницької районної в місті Києві державної адміністрації, про усунення перешкод у вихованні та спілкуванні з дітьми, встановлення способу участі у вихованні та спілкуванні з дітьми та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, треті особи: служба у справах дітей та сім`ї Деснянської районної в місті Києві державної адміністрації, служба у справах дітей та сім`ї Дарницької районної в місті Києві державної адміністрації, про встановлення способу участі у вихованні дітей.

На обґрунтування заявлених вимог батько посилався на те, що у лютому 2022 року через війну мати виїхала з дітьми до Чорногорії, восени 2022 року повернулася до Києва, розірвала шлюб, після чого знову виїхала з доньками до Чорногорії (м. Будва) та заблокувала зв'язок батька з дітьми.

На обґрунтування зустрічних позовних вимог мати дітей, визнаючи право батька на спілкування, зазначала, що діти навчаються та проживають у Чорногорії, а батько є військовозобов'язаним і обмежений у виїзді за кордон. У зв'язку з цим вона просила визначити окремий графік онлайн-спілкування на час перебування за кордоном із урахуванням віку та навчання дітей: для старшої доньки (8 років) — щовівторка та щочетверга з 18:15 до 18:45, а для молодшої — щопонеділка та щосереди з 09:30 до 10:00

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, частково задовольнив обидва позови, зобов’язав матір не перешкоджати спілкуванню батька з дітьми, визначив порядок його участі у їх вихованні та графік спілкування під час перебування дітей за кордоном – щовівторка та щочетверга з 18:15 до 18:45 – спілкування з молодшою дочкою, а зі старшою –щопонеділка та щосереди з 09:30 до 10:00; щонеділі з обома доньками, з 18:00 до 20:00. Спілкування з дітьми має здійснюватися будь-якими засобами зв’язку.

Під час перебування дітей в Україні спілкування батька з дітьми має відбуватися за таким графіком: перша, третя та п’ята середа місяця – з 17:00 до 20:30, без присутності матері; перша та третя субота місяця – з 10:00 до 18:00, без присутності матері; дні народження дітей – у час та місці за попередньою домовленістю батьків; наступний день після дня народження – з 12:00 до 20:00, без присутності матері, крім навчальних днів; два тижні літніх та один зимових канікул – за попередньою домовленістю батьків, без присутності матері. Суд також зобов’язав матір повідомляти батька про зміну місця проживання та навчання дітей. Суди врахували, що проживання дітей у Чорногорії об’єктивно ускладнює реалізацію батьком права на особисте спілкування з ними.

ВС змінив рішення судів попередніх інстанцій в частині графіка спілкування за кордоном з огляду на таке.

Тимчасовий виїзд дітей із матір'ю за кордон у зв'язку з бойовими діями в Україні не позбавляє батька, який залишився в Україні, права на спілкування та участь у вихованні. Організація спілкування у режимі відео- та аудіозв'язку (через Viber, WhatsApp, Telegram) є належним і необхідним способом підтримання емоційного контакту та родинних зв'язків до повернення дітей в Україну.

Визначаючи графік онлайн-спілкування, суди повинні уникати формального підходу та суворо враховувати вік дитини, її режим дня та розклад шкільних занять. Суди першої та апеляційної інстанцій переплутали графіки спілкування дітей та помилково встановили для 8-річної старшої доньки години спілкування щопонеділка та щосереди з 09:30 до 10:00 ранку. У цей час дитина

перебуває на очному навчанні у школі (Adriatic College, м. Будва) і змушена була б пропускати заняття, що порушує звичний ритм її життя, право на освіту та суперечить її найкращим інтересам.

ВС усунув допущену судами помилку та виклав абзац четвертий резолютивної частини рішення місцевого суду в новій редакції.

Побачення у дні народження дітей встановлено судами в межах позовних вимог, лише на час перебування дітей в Україні та за попередньою домовленістю батьків, що виключає порушення їхніх інтересів. Постанову апеляційного суду в частині стягнення 40 000,00 грн витрат на правничу допомогу залишено без змін як обґрунтовану та співмірну зі складністю справи

Аргументи відповідача про відсутність порушеного права позивача спростовуються матеріалами справи.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 квітня 2025 року у справі № 754/8151/23 (провадження № 61-699св25) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/127077330.

1.6. Чи можуть неправомірні дії батька щодо дитини бути підставою для установлення судом проведення його побачень з дитиною у присутності матері?

Установлені судом обставини самовільної зміни батьком місця проживання дитини, приховування місця її перебування та спроби незаконного вивезення за межі України можуть бути враховані під час визначення безпечного порядку спілкування батька з дитиною. З огляду на вік дитини, рівень її психологічного зв'язку з батьком та інші обставини справи проведення зустрічей у присутності матері може забезпечувати найкращі інтереси дитини й сприяти поступовому налагодженню довірливих відносин

03 грудня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про усунення перешкод у вихованні та спілкуванні з дитиною, визначення способу участі у вихованні дитини.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що він з відповідачем перебував у зареєстрованому шлюбі (з 2013 до 2018 року), в якому у них народилась дитина. Рішенням районного суду у 2021 році визначено місце проживання дитини разом з матір'ю. Позивач вказував на те, що після припинення шлюбних відносин у сторін виникли непорозуміння щодо його участі у вихованні дочки та спілкуванні з нею. З урахуванням зазначеного позивач просив суд зобов`язати відповідача усунути перешкоди у вихованні та вільному спілкуванні з дитиною, визначити йому способи

та порядок участі у спілкуванні та вихованні дочки за графіком, який він запропонував, та без участі матері дитини.

Судами установлено, що згідно з висновком органу опіки та піклування районної адміністрації Запорізької міської ради по Вознесенівському району орган опіки та піклування вважає доцільним визначити такий порядок участі ОСОБА_1 у вихованні малолітньої дитини за умови згоди дитини: щовівторка з 15:00 год до 20:00 год, два рази на місяць по суботах з 12:00 год до 19:00 год, спільне проведення відпустки з дитиною протягом 7 днів, спільне проведення дня народження з дитиною має відбуватися за погодженням з матір`ю дитини, за бажанням самої дитини.

У вказаному висновку зазначено, що з відповідачем проведено бесіду через месенджер «Viber», вона надала свої письмові пояснення, повідомила, що перебуває у Німеччині з дочкою з 01.10.2023, дитина відвідує там місцеву школу, планують залишатись у Німеччині до закінчення воєнного стану в Україні. Також мати заперечила проти спілкування батька з дитиною.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, позов задовольнив частково, визначив спосіб участі батька у вихованні та спілкуванні з дочкою, погодившись із порядком, визначеним органом опіки і піклування. Суд мотивував своє рішення тим, що, зважаючи на тривале проживання дитини саме із матір`ю, є висока ймовірність, що між дитиною та батьком немає належного рівня психологічного зв`язку, що унеможливлює на цьому етапі участь батька у вихованні дитини в тому обсязі та способах, про які він просить.

Апеляційний суд відхилив доводи батька щодо недоцільності присутності матері під час спілкування з дитиною, оскільки батько у 2021 році самовільно змінив місце проживання дитини та приховав адресу місця перебування дитини, а також намагався незаконно вивезти дитину до рф без згоди матері, що підтверджено обвинувальним вироком суду.

ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Батько і мати мають рівні права та обов’язки щодо дитини, а при вирішенні спорів першочергово враховуються найкращі інтереси дитини. Дитина має право підтримувати стосунки з обома батьками, однак суд може визначити порядок спілкування та обумовити побачення присутністю того із батьків, з ким проживає дитина, якщо це відповідає інтересам дитини.

Враховуючи вік дитини, обставини справи та необхідність забезпечення безпечного і стабільного середовища для дитини, суди визначили способи участі батька у вихованні та спілкуванні з дочкою шляхом зустрічей з дочкою щовівторка з 15:00 год до 20:00 год, кожну першу та третю суботи місяця з 12:00 год до 19:00 год з можливістю відвідування місць дозвілля та відпочинку в присутності матері дитини; спільне проведення відпустки з дитиною протягом 7 днів один раз на рік в присутності матері дитини; спільне проведення дня

народження з дитиною за погодженням та за участю матері дитини; безперешкодного спілкування телефоном та засобами відеозв`язку у разі неможливості особистої зустрічі батька з дитиною у зазначені дні у присутності матері дитини.

Колегія суддів погодилась з висновком судів попередніх інстанцій про те, що встановлення саме такого способу участі батька у вихованні дитини забезпечить справедливу рівновагу між інтересами дитини та батьків, а також рівність прав батьків щодо дитини, не буде мати нав`язливого та обтяжливого характеру для дитини та сприятиме налагодженню довірливих відносин батька із дочкою.

Верховний Суд звернув увагу на те, що розвиток сімейної ситуації може бути динамічним, а отже і визначені у розглядуваній справі способи участі батька у вихованні дитини можуть бути змінені надалі як за домовленістю батьків, з урахуванням інтересів дитини, так і у разі зміни істотних обставин – за рішенням суду за позовом одного із батьків.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 грудня 2025 року у справі № 331/24/22 (провадження N 61-9552св25) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/132314969.

1.7. Чи може припинення фактичних шлюбних відносин між батьками бути підставою для обмеження права батька на спілкування з дитиною?

Припинення фактичних шлюбних відносин між батьками не є підставою для обмеження права того з них, хто проживає окремо, на особисте спілкування з дитиною та участь у її вихованні. За відсутності обставин, які унеможливлюють таке спілкування або свідчать про його негативний вплив на дитину, суд визначає порядок участі батька у вихованні з урахуванням найкращих інтересів дитини, її віку, режиму дня та висловленої нею думки

01 квітня 2026 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Орган опіки та піклування виконавчого комітету Хмельницької міської ради, про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та визначення способу участі у вихованні дитини.

На обґрунтування заявлених вимог позивач зазначав, що він та відповідач проживали однією сім`єю, як чоловік та жінка без реєстрації шлюбу, мають спільну дитину. Спільне життя у сторін не склалося, вони розійшлися, а донька за їхньою взаємною згодою залишилася проживати разом із матір`ю.

Після повномасштабного вторгнення рф на територію України та запровадження воєнного стану відповідач разом із донькою виїхала до Республіки Польща.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, мотивував своє рішення тим, що позивач не довів належними та допустимими доказами, що відповідач чинить йому перешкоди у спілкуванні та вихованні доньки, оскільки він з донькою постійно спілкується, позовні вимоги позивача вважав необґрунтованими та недоведеними.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив частково, зобов`язав відповідача не чинити перешкоди позивачу у спілкуванні та вихованні дитини, визначив способи участі у спілкуванні та вихованні таким чином: під час перебування дитини за кордоном – щосереди та щоп'ятниці з 17:00 до 20:00, у режимі відеозв'язку через Telegram, Viber, WhatsApp, Zoom або Skype та з урахуванням режиму дня дитини та різниці в часі; під час перебування дитини в Україні – щосереди та щоп'ятниці з 17:00 до 20:00 шляхом особистого спілкування за місцем проживання батька або в іншому громадському місці, а під час осінніх та весняних канікул — 3 дні щороку (з понеділка по середу), з урахуванням режиму дня дитини. Суд мотивував своє рішення тим, що позивач зазначав про наявність спору з відповідачем щодо способів участі у вихованні дитини, а тому висновки районного суду про те, що позивач не довів своїх позовних вимог, є помилковими. Суд звернув увагу, що тимчасовий виїзд дитини за кордон не може обмежувати право батька на спілкування із донькою, також урахував, що неповнолітня дитина у судовому засіданні апеляційного суду пояснила, що бажає підтримувати з батьком відносини, спілкується з ним по телефону, перешкоди у спілкуванні їй не створюються.

ВС погодився з висновками апеляційного суду та зазначив таке.

Батько, який проживає окремо від своєї дитини, також має право на особисте спілкування з нею, а мати не має права перешкоджати батькові спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не має негативного впливу на нормальний розвиток дитини і таке спілкування відбувається саме в інтересах дитини. Водночас, відновлення стосунків та емоційного контакту малолітньої дитини з її батьком перебуває у площині належного виконання обома батьками своїх обов`язків з виховання дитини.

Встановлюючи порядок спілкування батька із донькою, урахувавши те, що дитина проживає разом із матір`ю у Республіці Польща, інтереси дитини, її вік, режим відпочинку, а також закріплений у положеннях чинного законодавства України принцип рівності батьків у реалізації права на вільне спілкування з дитиною та участі у її вихованні, взявши до уваги бажання батька на участь у вихованні та спілкуванні зі своєю донькою, а також установивши відсутність обставин, які б унеможливлювали реалізацію права батька на таке

спілкування, необхідність спілкування дитини як з батьком, так і з матір`ю, які не змогли самостійно визначити порядок участі у вихованні дитини, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про можливість визначення порядку участі позивача у вихованні і спілкуванні із донькою. При цьому апеляційний суд зобов`язав відповідача не чинити перешкоди батьку у спілкуванні та вихованні дитини.

Тимчасовий виїзд дитини за кордон не повинен використовуватися як спосіб обмеження прав батька на спілкування з дитиною, яке повинно реалізовуватися задля підтримки родинних зв`язків та емоційного контакту малолітньої дитини з батьком.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 квітня 2026 року у справі № 686/21561/24 (провадження № 61-15016св25) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/135386297.

1.8. Чи є твердження про вчинення батьком домашнього насильства та відсутність рішень компетентних органів про притягнення його до відповідальності достатнім для відступу від принципу рівності прав батьків щодо дитини?

За відсутності належних доказів учинення батьком домашнього насильства, зокрема відомостей про звернення до компетентних органів та прийняття ними рішень про притягнення батька до відповідальності, суд не має підстав відступати від принципу рівності прав батьків щодо дитини. Подані стороною документи підлягають оцінці на належність, допустимість, достовірність і достатність. Сама по собі відсутність рішення про притягнення до відповідальності не може абстрактно підтверджувати відсутність насильства поза сукупністю обставин конкретної справи

25 лютого 2026 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційні скарги ОСОБА_1, ОСОБА_2 у справі за первісним позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Служба у справах дітей Виконавчого комітету Карлівської міської ради, про встановлення способу участі батька у вихованні дитини та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – Орган опіки і піклування Житомирської міської ради, про позбавлення батьківських прав.

Первісний позов обґрунтовано тим, що після розірвання шлюбу між сторонами їх малолітній син залишився проживати разом із матір'ю. Оскільки батьки тривалий час проживають окремо і не можуть дійти згоди щодо участі батька у вихованні та спілкуванні з сином, позивач звернувся до суду із зазначеним позовом.

Зустрічний позов мотивовано тим, що батько повністю самоусунувся від виховання та утримання сина, проживає в Республіці Польща, не цікавиться розвитком, здоров'ям дитини та жодного разу не намагався зв'язатися з ОСОБА_2. Крім того, під час спільного проживання батько дитини вчиняв економічне та психологічне насильство щодо матері в присутності сина (що підтверджено Фондом «Центр прав жінок у м. Познані»), внаслідок чого у дитини виникли серйозні розлади сну та психоемоційного стану, що змусило матір рятувати сина й повернутися в Україну.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, первісний позов задовольнив частково, визначив батьку спосіб участі у спілкуванні та вихованні сина за таким графіком: кожну першу та третю середу місяця – з 17:00 до 20:00; кожну першу суботу місяця – з 09:00 до 19:00; кожну третю суботу і неділю місяця – з 09:00 до 18:00. Всі зустрічі мають відбуватись у присутності матері, за місцем реєстрації дитини. У задоволенні зустрічного позову відмовив. Рішення мотивовані пріоритетом інтересів дитини, принципом рівності батьків та прагненням батька зберегти контакт із сином, що підтверджується його зверненням до суду, суди не встановили обставин, які б шкодили розвитку дитини через таке спілкування. У задоволенні зустрічного позову суди відмовили з тих підстав, що окреме проживання та неприязні стосунки між батьками не можуть бути підставою для повного обмеження участі батька у вихованні дитини.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та звернув увагу на те, що матеріали справи не містять відомостей про звернення відповідача до компетентних органів на території Республіки Польщі чи території України та, відповідно, прийняття ними рішення про притягнення ОСОБА_1 до відповідальності за вчинення домашнього насильства чи інших правопорушень стосовно ОСОБА_2, свідком яких був малолітній син сторін, суди попередніх інстанцій не мали правових підстав для відступу від рівності прав батьків при вирішенні питання щодо виховання їхнього спільного сина.

Документи (довідка й листування з польським Фондом «Центр прав жінок у м. Познані», скарга до голови суду та письмові пояснення подруг ОСОБА_2) у розумінні ЦПК України не є належними доказами вчинення насильства ОСОБА_1 щодо колишньої дружини у присутності дитини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 лютого 2026 року у справі № 531/2964/23 (провадження N 61-15492св25) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/134540317.

1.9. Чи є неповідомлення точного місця проживання дитини за кордоном істотним порушенням договору між батьками та чи звільняє воєнний стан від виконання договірних зобов'язань?

Тривале неповідомлення тому з батьків, хто проживає окремо, точного місця проживання дитини за кордоном може становити істотне порушення умов договору про визначення місця проживання дитини, якщо воно позбавляє цього з батьків можливості спілкуватися з дитиною, брати участь у її вихованні та забезпечувати її захист. Саме лише введення воєнного стану не звільняє від виконання зобов'язання, особа має довести безпосередній вплив форс-мажорних обставин на можливість його виконання у конкретних правовідносинах

03 квітня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання договору про визначення місця проживання дитини.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що перебував у зареєстрованому шлюбі з відповідачем, який було розірвано 10.12.2019 рішенням районного суду. У шлюбі в сторін народився син.

12.12.2019 між батьками було укладено договір про визначення місця проживання дитини, відповідно до якого місце проживання сина визначено разом із матір'ю, що не обмежує права батька на участь у вихованні та утриманні дитини.

Разом із тим позивач зазначав, що відповідач систематично перешкоджала його спілкуванню з сином, а після повномасштабного вторгнення рф на територію України до вересня 2022 року не повідомляла йому точного місця перебування дитини, що фактично унеможливлювало реалізацію його батьківських прав.

У квітні 2022 року позивачу з листа Міністерства юстиції Італії стало відомо про виїзд відповідача з дитиною за межі України.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, позов задовольнив з підстав порушення відповідачем умов укладеного між сторонами договору про визначення місця проживання дитини.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та звернув увагу на те, що мати дитини, виїхавши за кордон, протягом тривалого часу не повідомляла батькові точне місце проживання дитини, чим порушила умови укладеного між сторонами договору та обмежила право батька на спілкування, участь у вихованні й захисті дитини. Саме повідомлення про країну перебування дитини не є належним виконанням обов'язку щодо інформування про місце її проживання.

Верховний Суд зауважив, що такі порушення є істотними, оскільки батько був позбавлений можливості підтримувати контакт із дитиною, піклуватися про неї та забезпечити її безпеку під час воєнних дій.

Суд наголосив, що відповідно до статей 141, 154, 157 СК України батьки мають рівні права щодо дитини, а той із батьків, з ким проживає дитина, не може перешкоджати іншому у спілкуванні та брати участь у її вихованні.

Сам факт уведення воєнного стану на території України не є імперативною підставою для звільнення від відповідальності та виконання зобов`язання під час існування форс-мажорних обставин. У кожному конкретному випадку особа має довести безпосередній вплив непереборної обставини на можливість виконання нею зобов`язання в конкретних відносинах.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 квітня 2024 року у справі № 753/13774/22 (провадження № 61-16131св23) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/118258790.

2. Участь інших родичів у вихованні та спілкуванні з дитиною

2.1. Чи перешкоджає відсутність висновку органу опіки та піклування вирішенню спору про участь баби у вихованні та спілкуванні з онукою?

Відсутність письмового висновку органу опіки та піклування, зумовлена об’єктивною неможливістю його надати через перебування дитини за межами України, не перешкоджає розгляду та вирішенню спору про участь баби у вихованні й спілкуванні з онукою. У такому разі суд визначає спосіб участі на підставі сукупності наявних доказів, з урахуванням найкращих інтересів дитини та конкретних обставин справи

08 квітня 2026 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Служба у справах дітей Давидівської сільської ради Львівського району Львівської області, про визначення способу участі баби у вихованні, спілкуванні та побаченні з онукою.

На обґрунтування позовних вимог позивач зазначала, що після смерті її доньки (матір дитини) батько дівчинки (відповідач у справі) чинить штучні перешкоди, ігнорує дзвінки та забороняє бачитися з онукою. Задля забезпечення повноцінного розвитку дитини та надання їй матеріальної підтримки, баба просила суд визначити регулярні побачення з онукою (з 1 до 10 числа кожного другого місяця), спільного літнього (15 днів) та зимового (10 днів) відпочинку з правом виїзду за кордон, тригодинної зустрічі після дня народження дитини, а також цілодобового доступу до спілкування з нею через відеозв'язок.

Суд першої інстанції позов задовольнив, мотивуючи своє рішення тим, що ст. 257 СК України передбачено право на спілкування баби з онукою та право брати участь у її вихованні. Суд погодився із запропонованим позивачем способом участі у вихованні, спілкуванні та побаченні з онукою, оскільки такі повною мірою відповідають інтересам як баби, так і дитини, а також є достатніми для забезпечення участі баби у вихованні онуки.

Апеляційний суд змінив рішення районного суду в частині способу спілкування позивача з онукою та визначив «особисте спілкування баби з онукою через смартфон, обладнаний функцією та програмним забезпеченням відеодзвінка за допомогою Інтернет-програм (Скайп, Вайбер, Вотсапп, Телеграм), протягом дня з дотриманням режиму дня та режиму сну», з тих підстав, що спілкування баби з онукою не може бути необмеженим, протягом 24 годин на добу, у решті рішення суду першої інстанції залишив без змін.

Служба у справах дітей на запит апеляційного суду повідомила про неможливість надання висновку щодо визначення порядку спілкування баби з онукою, оскільки встановити об'єктивні обставини справи комісія не може через фактичну відсутність дитини в країні.

До ВС надійшла касаційна скарга відповідача, в якій він висловив незгоду із рішеннями судів попередніх інстанцій та звернув увагу на те, що суди не врахували, що він разом із донькою живе та працює в Чеській Республіці, тому спільний відпочинок позивача з дитиною протягом 15 календарних днів є неможливим, ураховуючи те, що канікули в дитини є нетривалими і йому, як батьку дитини, також необхідно провести спільний відпочинок із донькою, а також бабусі по лінії батька.

Зокрема, звернув увагу на те, що матеріали справи не містять висновку органу опіки та піклування щодо розв’язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи, незважаючи на те, що наявність такого висновку є обов’язковою.

ВС залишив без задоволення касаційну скаргу, рішення судів першої та апеляційної інстанцій залишив без змін, звернув увагу на те, що суд першої інстанції, з урахуванням внесених апеляційним судом змін, врахував інтереси малолітньої дитини та конкретні обставини саме цієї справи, правильно визначив порядок спілкування баби з онукою, дотримуючись режиму харчування, розвитку, відпочинку та стану її здоров`я. Суди вірно застосували положення Конвенції про права дитини та СК України, зокрема положення ст. 257 СК України.

ВС звернув увагу на те, що у постанові ВС у складі ОП КЦС від 11.12.2023 у справі № 523/19706/19 зазначено, що у разі якщо з тих чи інших причин орган опіки та піклування відмовиться надати свій висновок у справі, де за приписами

ч. 4, 5 ст. 19 СК України надання ним такого висновку є обов`язковим, ця обставина не означає неможливості розгляду та вирішення спору. Протилежний підхід є рівнозначним відмові у доступі до правосуддя і означав би порушення приписів ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зазначений підхід має загальний характер і є цілком справедливим для випадків, коли не було отримано письмового висновку органу опіки та піклування під час розгляду справ, де участь органу опіки та піклування є обов`язковою, з огляду на неможливість надати такий висновок, зокрема, у зв`язку з перебуванням дитини за межами країни, перебуванням дитини на непідконтрольній території, неможливості встановити місце фактичного перебування дитини з одним із батьків тощо.

У розглядуваній справі, суд апеляційної інстанції зобов`язав третю особу надати письмовий висновок щодо участі баби у вихованні та спілкуванні з онукою. У відповідь суд отримав лист, яким повідомлено, що комісія з питань захисту прав дитини Давидівської сільської ради Львівського району Львівської області не може надати об`єктивного висновку для визначення способу участі баби у вихованні, спілкуванні та побаченні з онукою, оскільки батько з дитиною перебуває за межами України.

Отже, письмовий висновок органу опіки та піклування у цій справі не був наданий у зв`язку із виключними обставинами, а саме у зв`язку із перебуванням дитини за межами країни. При цьому відсутність висновку органу опіки і піклування за встановлених у цій справі обставин не перешкоджає визначенню способу участі баби у вихованні, спілкуванні та побаченні з онукою, оскільки суди надали правову оцінку наявним у матеріалах справи доказам у їх сукупності.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 08 квітня 2026 року у справі № 450/1844/24 (провадження N 61-13021св25) можна ознайомитися за посиланням – https://reyestr.court.gov.ua/Review/135733739.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо участі у вихованні та спілкуванні з дітьми, які тимчасово проживають за межами України. Рішення, внесені до ЄДРСР (2024 рік – серпень 2026 року) / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС Г. В. Коломієць, суддя ВС у КЦС канд. юрид. наук П. І. Пархоменко. Київ, 2026. – 21 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

supreme.court.gov.ua

fb.com/supremecourt.ua

t.me/supremecourtua

@supremecourt_ua

x.com/supremecourt_ua

so.supreme.court.gov.ua